

מ-ב

אבל נותן הוא תבלין לתוך הקערה או לתוך התמחווי, שהם כלי שני, כי כלי שני אינו מבשל. (230)

רבי יהודה אומר: לכל דבר הוא נותן תבלין, חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר [נוול היוצא מהדגים], שאין נותנים בו תבלין כשהוא רותח מפני שהוא מבשל את התבלין.

גמרא:

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר: לכל הוא נותן תבלין חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר.

איבעיא להו: רבי יהודה ארישא קאי, האם דבריו מתיחסים לדין האילפס והקדירה ששנינו ברישא, דלתנא קמא אסור לתת בהם תבלין מפני שהם כלי ראשון, ורבי יהודה בא להתיר לתת בהם תבלין [אלא אם כן יש בהם חומץ וציר], ולקולא.

או דילמא, רבי יהודה אסיפא קאי, על הדין

ששנינו בסיפא: נותן לתוך הקערה ותמחווי מפני שהם כלי שני. ורבי יהודה אומר, בדבר שיש בו חומץ וציר אסור לתת בו תבלין, אפילו אם הוא כלי שני, ולחומרא.

תא שמע: דתניא רבי יהודה אומר: לכל אילפסין הוא נותן תבלין, וכן לכל הקדירות רותחות שהם כלי ראשון, הוא נותן, חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר.

הרי שרבי יהודה מתיר לתת תבלין לתוך כלי ראשון, ושמע מינה רבי יהודה ארישא קאי ולקולא. (231)

שנינו במשנה: אבל נותן לתוך הקדירה או לתוך הציר, והטעם הוא מפני שהם כלי שני, וכלי שני אינו מבשל.

סבר רב יוסף למימר, דינו של מלח הרי הוא כתבלין, ובכלי ראשון בשלה, הוא מתבשל, ובכלי שני לא בשלה, אינו מתבשל.

אמר ליה אביי: תני רבי חייא: מלח אינה

י"ד צב לה].

[א טעם נוסף שלא לתת דברים לתוך כלי שני, שכן ההיתר לתת תבלין בכלי שני הוא רק מפני שהתבלין בא למתק את הקדירה, אבל שאר דברים אסורים גם בכלי שני משום דמיחזי כמבשל. ועיין במג"א [שיח טו יט] שיש להחמיר בזה, והביאו המ"ב [לד]. וטעם זה שייך גם בדברים שאינם קלי הבישול.

231. התוס' ציינו שרבי יהודה מיקל רק בתבלין לתתו בכלי ראשון, אבל בשאר דברים מודה רבי יהודה שאין לתתם בכלי ראשון, אפילו כשאין בהם חומץ וציר. ועיין רש"ש.

230. וכן מצינו לעיל [מ ב] לענין מים ושמן שמותר לתתם בכלי שני ולא בכלי ראשון. וראה להלן שישנם דברים שהם קלי הבישול, ואסור לבשלם אפילו בכלי שני, ויש קשים להתבשל ומותר לתתם אפילו בכלי ראשון. ולדינא הכריע המשנה ברורה [שיח בשעה"צ סח] שרק שלושת הדברים הללו תבלין מים ושמן מותר לתיתם בכלי שני, אבל בשאר הדברים חוששים שהם מקלי הבישול, וראה להלן את דעת החזון איש בזה. והתוס' לעיל [לט א ד"ה כל] כתבו [בתירוץ

כתבלין, אלא חמור ממנו, דבכלי שני נמי בשלה, מפני שהוא מקלי הבישול. (232)
ופליגא רבי חייא על דרב נחמן.

דאמר רב נחמן: מלח אינו מקלי הבישול, אלא אדרבה, צריכא מילחא בישולא - כבשרא דתורא. מלח צריך בישול רב, כמו בשר שור. ולפיכך מותר לתת מלח אפילו בכלי ראשון שהורד מהאש, לפי שאינו ממהר להתבשל. וכל שכן בשר שור מותר לתת בכלי ראשון. (233)

ואיכא דאמרי: סבר רב יוסף למימר, כי דינו של מלח הרי הוא כתבלין, דבכלי ראשון בשלה, בכלי שני לא בשלה.

אמר ליה אביי: תני רבי חייא: מלח אינה כתבלין, דבכלי ראשון נמי לא בשלה.

והיינו דאמר רב נחמן, צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא. (234)

233. וביאר המאירי, כי אף שאנו רואין אותו נימוח, אין זה בישול. שהרי אף בצונן הוא נימוח, ובישול היינו שישתנה טעמו מפני הבישול. והביאו המשנ"ב [שיח טז].

234. א. כתבו התוס', שההלכה היא כלישנא בתרא, שמותר לתת מלח אפילו בכלי ראשון רותח, והמחמיר תבא עליו ברכה. ובפסקי התוס' מבואר, שהכונה היא גם לענין כלי שני, שהמחמיר שלא לתת בו מלח תבא עליו ברכה. וכן כתב הריטב"א. וכתב הר"ן, מאחר ואין אנו בקיאים בטבעי התבשילים, אין להתיר לתת לתוך כלי ראשון כל תבשיל, מלבד בשר שור ומלח שהוזכרו להדיא בגמרא.

הריטב"א הביא בשם רבינו תם שההלכה כלישנא קמא דמלח הרי הוא כתבלין. וכן כתב הראב"ה שזו דעת הר"ף. ובשולחן ערוך [שיח ט] פסק כלישנא בתרא דמותר לתת מלח בכלי ראשון, והרמ"א הביא יש אומרים שהלכה כלישנא קמא שאסור אפילו בכלי שני, ולכן סיים והמחמיר תבא עליו ברכה.

ב. המרדכי [שח] הביא בשם הר' דן שבמלח מבושל אין לחוש לכולי עלמא לתתו בכלי ראשון לפי שאין בישול אחר בישול. וסיים:

232. המהרש"ל [על הרא"ש סימן יז] הביא בשם הסמ"ג שכתב דאף שההלכה כלישנא בתרא בסמוך, מכל מקום שמענין מלישנא קמא שדברים שהם קלי הבישול אסור לתיתם אפילו בכלי שני. ולפיכך כתב שאסור לתת פת אפוייה בכלי שני שהיד סולדת בו. [ויש בדבריו חידוש נוסף שיש בישול אחר אפיה והטור חולק עליו]. ונחלקו בזה רבותינו, המשנה ברורה [שיח סקמ"ב ובבה"ל ד"ה אסור] נקט שיש להחמיר בכל דבר שלא לינתו בכלי שני, שמא הוא בכלל קלי הבישול. חוץ ממים ושמן, שאינם מתבשלים בכלי שני. וראה עוד בדבריו סקל"ד שאסור לתת בכלי שני גם משום שמיחזי כמבשל, והיינו אף בדברים שאינם מקלי הבישול. אבל החזון איש [נב יח] כתב שאין להחמיר בכל דבר, ורק בפת, שהיא כבר אפוייה, ונוחה להתבשל, יש להחמיר שלא לתתה בכלי שני, ואילו שאר הדברים דינם כמים ושמן, שמותר.

עוד נחלקו האם מותר לתת פת בכלי שלישי שהיד סולדת בו, המשנה ברורה [סקמ"ה] התיר, והחזון איש כתב שדבר שיכול להתבשל בכלי שני מתבשל גם בכלי שלישי. והאחרונים ציינו שמדברי היראים [עמ' קלד] מוכח שכלי שלישי שווה לכלי שני.

מתניתין:

במקום שעומד בו, ללא היתר לטלטלו ולהשתמש בו.

האיסור לבטל כלי מהיכנו הוא משום שדומה הדבר למלאכה, כאילו קובעים את הכלי ומחברים אותו למקומו בטיט.

וכיון שהשמן הוא מוקצה אז, הרי אם ישים את הכלי מתחתיו וינטוף השמן אליו, ייעשה הכלי בסיס למוקצה, ושוב לא יוכל לטלטלו ממקומו באותה עת.

ואם נתנוהו מבעוד יום — מותר. וכוונת התנא לומר שמותר לתת את הכלי מבעוד יום, למרות שבשבת ינטוף עליו השמן.

ושוב חוזר התנא אל הדין הקודם, לשמן שנטף מהנר הדולק:

ואין ניאותין ממנו, אין נהנין מן השמן שנטף, בשעה שהנר דולק, משום היותו

אין נותנין כלי תחת הנר הדולק כדי לקבל בו את השמן הנוטף מהנר בעת בעירת השמן.

וייתכנו שני טעמים ליסוד איסור זה [עיינן ברש"י]:

האחד, משום שהשמן הנוטף מהנר בשעה שהפתילה בנר דולקת הוא מוקצה [וכפי שיתבאר לקמן במשנה ובגמרא מחמת מה הוא מוקצה], וסובר התנא של משנתנו את הכלל ש"אין כלי ניטל בשבת אלא לצורך דבר הניטל". ולכן אי אפשר לטלטל את הכלי לצורך נתינתו תחת השמן, לפי שהשמן הוא מוקצה בשעת הבעירה של הנר, ואינו ניטל אז.

והשני, משום ש"אסור לבטל כלי מהיכנו", שמשעותו שאין לגרום לכלי שיקבע

ראשון לכתחילה".

ב. הר"ן כתב שההיתר לתת מלח בכלי ראשון הוא רק כשהעבירוהו מהאש, אבל על גבי האש אסור, וכן משמע מדברי התוס' ד"ה והיינו. אבל המאירי כתב שמותר לתת מלח אפילו בכלי ראשון שעל גבי האש. ומשמע מדבריו שהוא הדין בשר שור. וראה בארחות חיים [נג] שבתחילה הביא שמלח מותר על גבי האש "שאינו מתבשל אלא על ידי אש גדולה", ואחר כך הביא י"א שאסור על גבי האש, וכן נראה שהרי בשר שור ודאי שאסור על גבי האש. ומשמע מדבריו שיש חילוק בין מלח לבשר שור.

ולהלכה כתב השולחן ערוך שמלח מותר לתתו בכלי ראשון רק אם העבירו מהאש, אבל אם הוא על האש כתב השעה"צ [צא] בשם הפמ"ג שאפילו אם אינו מעלה רתיחות מבשל.

המחמיר אפילו בכלי שני, תבא עליו ברכה. והביאו הדרכי משה. וביאר הבגדי ישע [להשל"ה אות יב] שהמחמיר במלח שאינו מבושל תבוא עליו ברכה, אבל במלח מבושל אין מקום להחמיר.

אמנם בספר האגודה הביא תחילה את דברי התוס' לגבי מלח שאינו מבושל וכתב שיש להחמיר בכלי שני, ואחר כך הביא את דברי הר' דן, וסיים שיש להחמיר בכלי שני, ומשמע שגם במלח מבושל יש להחמיר. וביאר המחצית השקל [שיח לא] שיש להחמיר במלח מבושל, כיון שלאחר שיניחוהו בכלי ראשון יעשה נימוח, ובדבר לח יש בישול אחר בישול. אך לשיטת המג"א [שם מ] שדבר יבש שנימוח אינו נידון כדבר לח מותר לתת מלח מבושל בכלי ראשון. וראה במשנה ברורה [סקע"א] שהסיק לענין מלח מבושל וכן סוכר, "וטוב להיזהר מכלי

הכלי להצילה משנולדה?

קסבר: תרנגולת, עשויה, רגילה היא, להטיל ביצתה באשפה, ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון.

והילכך, לצורך הצלה מצויה — התירו לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל.

ולעומת זאת, הצלה שאינה מצויה, כגון תרנגולת המטילה במקום מדרון או שמן המטפף מנר — לא התירו לטלטל עבודה כלי לצורך דבר שאינו ניטל.

איתיביה אביי לרבה: וכי לצורך הצלה שאינה מצויה לא התירו לטלטל כלי לדבר שאינו ניטל?

והתניא: נשברה לו חבית של טבל בראש גגו — מביא כלי ומניח תחתיה כדי להציל את מה שנוטף מהחבית, למרות שמה שנמצא בחבית הוא מוקצה מחמת היותו טבל.

והרי אין זה שכיח שתשבר החבית, ובכל זאת התירו לו לטלטל כלי כדי להציל דבר מוקצה שאינו ניטל!?

ותירץ לו רבה: הברייתא הזאת מדברת בגולפי, שהן חביות חרתי, חדשות, דשביחי דפקעי, שהן רגילות להשבר, והצלתם שכיחה, ולכן התירו לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל.

איתיביה: שנינו בברייתא: **נותנין כלי**

מוקצה, לפי שאינו מן המוכן מערב שבת לשימוש של הנאה. שהרי בערב שבת הוא הודלק לצורך נר שבת, והוקצה אז להדלקה ולא לשימוש אחר.

[והתוס' הוסיפו שאפילו רבי שמעון, המתיר להנות מהשמן אחר שכבה הנר, מודה בשעה שהוא דולק שאין ניאותין אז].⁽²⁾

גמרא:

אמר רב חסדא: אף על פי שאמרו: אין נותנין כלי תחת תרנגולת הנמצאת במקום מדרון, כדי לקבל ביצתה העומדת להוולד בשבת, על אף שהביצה עלולה להתדרדר ולהשבר. לפי שהביצה היא מוקצה, כדין "נולד" בשבת [ש"נולד" בשבת הרי הוא מוקצה בגלל שלא היה "מן המוכן" לשימוש אדם בכניסת השבת]. וכמו שאין נותנים כלי תחת השמן הנוטף בשבת. מחמת שני הטעמים שהתבארו בו.

אבל כופה עליה, על הביצה, לאחר שנולדה, כלי, כדי למנוע את דריכת האנשים עליה, ולשומרה בכך שלא תשבר. שהתירו חכמים להציל את הביצה, על אף שגזרו כי "אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל".

אמר רבה: מאי טעמיה דרב חסדא, שהחמיר שלא לקחת כלי לצורך הצלת הביצה לפני לידתה, לפי שהיא דבר שאינו ניטל, ולעומת זאת הוא הקיל לקחת את

ליטול משום איסור כיבוי. תוס' ד"ה אין. ונחלקו המהרש"א ורבי עקיבא איגר מחלוקת יסודית בהבנת דברי התוס'. לדעת המהרש"א הקצאת השמן היא רק

2. כונת המשנה היא לשמן הנוטף מהנר, שאין ניאותין ממנו הואיל והוקצה אז למצות הדלקה, ואפילו רבי שמעון דלית ליה מוקצה, אית ליה הקצאה זו. אבל מהשמן שבתוך הנר אי אפשר

תחת הנר לקבל ניצוצות אש, כדי להציל מהדליקה. אף על פי שניצוצות הם מוקצה ואינם שכיחים.

ומשנינן: ניצוצות נמי שכיחי.

מג-א איתיביה: שנינו במשנה לקמן בדף קכא א: כופין קערה על הנר כדי שלא יאחו הנר [האש] בקורה, על אף שאין זה שכיח שתאחו האש בקורת הבית?!?

ומשנינן: המשנה עוסקת בבתי גחיני, נמוכים, דשכיח בהו דליקה עקב היות התקרה נמוכה וקרובה לנר.

תו איתיביה: שנינו במשנה לקמן בדף קנא ב: וכן קורה של הבית שנשברה, והיא מוקצה — סומכין אותה בספסל, וב"ארוכות המטה". והרי אין זה שכיח שקורת הבית תשבר ובכל זאת מותר לטלטל לצורכה ספסל וארוכות המטה.

ומשנינן: המשנה מדברת בכשורי חדתי, בקורות בית חדשות, דעבידי דפקעי, שהן רגילות להשבר מכובד משא הטיט.

תו איתיביה: נותנין כלי תחת הדלף של הגשם הדולף אל הבית בשבת, על אף שמי הגשמים הם מוקצה מחמת שלא היו "מן המוכן" בערב שבת, למרות שאין זה שכיח

שיכנס הגשם לבית.

ומשנינן: המדובר הוא בבתי חדתי חדשים, דשכיחי דדלפי.

רב יוסף אמר: היינו טעמא דרב הסדא דאסר ליתן את הכלי תחת התרנגולת כדי להציל את הביצה מפילה למדרון: משום דקא מבטל כלי מהיכנו. לפי שהביצה מוקצה, ולא יוכל לטלטל את הכלי כאשר תהיה בו הביצה.

איתיביה אבוי: הבית של טבל שהיא מוקצה שנשברה — מביא כלי אחר ומניח תחתיה, על אף שמבטל כלי מהיכנו, כי הטבל שיפול לכלי ויאסור אותו בטלטול ימנע את שימושו של הכלי.⁽¹⁾

אמר ליה רב יוסף: טבל — "מוכן" הוא אצל שבת. לפי שאם עבר על האיסור שאסרו חכמים להפריש תרומות ומעשרות בשבת, ותקנו בשבת — הרי הוא מתוקן, ומותר לאוכלו בשבת.

והיינו, למרות שכל עוד לא הופרשו מהטבל תרומות ומעשרות אסור לטלטלו כדין מוקצה, אין הקצאתו של הטבל נחשבת הקצאה גמורה, לפי שאם הוא יתוקן בשבת הוא יהיה מותר באכילה ובטלטול, ולכן אין הנחתו של הטבל בכלי נחשבת כביטול כלי מהיכנו.

בשבת, ויהיה מותר להננות או מהשמן שנטף, ואם כן גם עתה אין השמן מוקצה לטלטול. דמאי שנא מקדירות רותחות בכניסת השבת שאינן ראיות או לאכילה, ובכל זאת מותר לטלטלן. ועיין בספר מנחת שלמה סימן יד.

1. שיטת רש"י היא שכל דבר שהוא מוקצה מחמת איסור דרבנן, אינו מוקצה, ולמד זאת

לאיסור הנאה, אך מותר לטלטלו.

ואילו לדעת רבי עקיבא איגר כיון שנאסר בהנאה שוב אין לו שימוש והוא מוקצה גם לטלטול. אך הנר עצמו לא נאסר בטלטול מצד המצוה שהרי הוא משתמש בו, וכל איסורו הוא משום שנעשה בסיס לשלהבת.

והקשה החזון איש [מא טז] מה בכך שעתה השמן מוקצה למצותו? והרי הנר עתיד להכבות